

KONINGSKINDEREN

'BIOGRAFIE' VAN EEN DELFSHAVENSE ROMAN*

DOOR ANNE SCHIPPER

Wie het boek *Maar wie droomt er te Rotterdam*¹⁾ opslaat, dat een beschrijving biedt van '650 jaar literair leven aan de Maas', zal daarin tevergeefs zoeken naar de naam van de Rotterdamse letterkundige, criticus en romancier dr. C. Rijnsdorp (1894-1982). Helaas, want in deze boeiende publikatie had de naam van C. Rijnsdorp - één van de meest Rotterdamse auteurs, van wie maar liefst een novellenbundel²⁾, vijf romans³⁾ en diverse verspreid gepubliceerde verhalen zich geheel of gedeeltelijk afspelen in het vooroorlogse Rotterdam - niet mogen ontbreken.

Zijn eerste en meest bekende roman is *Koningskinderen*, een boek waarin Rijnsdorp tegen het decor van Oud-Delfshaven een uniek tijdsbeeld schetst van het bevindelijk-gereformeerde leven in het voormalige stadje aan het begin van deze eeuw. In zijn stilering van de 'couleur locale' conserveert de auteur tevens op literaire wijze de topografie van het in 1886 door Rotterdam geannexeerde plaatsje. Een 'biografie' van een Delfshavense roman.

'Het verhaal van lange adem'

Voordat Rijnsdorp in 1929 *Koningskinderen* schreef, had hij zich al eens eerder gewaagd aan een werk van grotere omvang. Die poging een roman op te bouwen uit één detail was door zijn radicaal-impressionistische opzet jammerlijk mislukt en vervreemde hem tijdelijk van het proza. Eerder had hij tussen 1920 en 1922 onder het pseudoniem S. Waalsdorp in de 'Weekillustratie voor het Christelijk gezin' *De Spiegel* zijn eerste novellen gepubliceerd, die doordrenkt waren van impressionistische en laat-naturalistische invloeden. Ook in de poëzie, waar Rijnsdorp in 1922 naar uitweek, klonk in thematiek en vormgeving het estheticisme van de Tachtigers door. Op zoek naar een eigen stijl probeerde hij door studie en experiment zich aan deze invloeden te ontworstelen.

Het lezen van onder anderen Goethe en Nietzsche verwijdde zijn begrip van literatuur en een intensieve studie van de verstechniek leidde tot een verstrakking en versobering van zijn taalgebruik.

87. *Cornelis Rijnsdorp (1894-1982).*

Deze poëzie-scholing vormde de grondslag van een eigen prozastijl. Zijn studie over de *Jordaan*-cyclus van Israël Querido bracht hem tot nadenken over de opbouw van een roman en kwesties als thematiek, compositie, motief, handeling, dialoog, retrospectie en perspectief. Deze literair-technische beginselstudie, versterkt door zijn eigen schrijfervaringen: 'een stijl vormt zich op weerstanden', deed hem loskomen van de 'literaire toon' en impressionistische retoriek.

Rijnsdorps ideaal was het schrijven van een 'meer omvangrijk, architectonisch opgebouwd, zingend geheel van taal'. Om de verstarring van het experimenteren te doorbreken en aan het schrijven zelf ook plezier te beleven, besloot Rijnsdorp te gaan schrijven zoals het hem voor de geest kwam en niets af te wijzen wat in de voortgang van het verhaal natuurlijk paste. Nadat hij begin 1929 na een vierjarige ambtsperiode als ouderling in de gereformeerde Duyststraatkerk te Delfshaven 'vrijkwam', zette Rijnsdorp zich aan het schrijven om het acute verlangen naar 'het verhaal van lange adem' te stillen.

'Koningskinderen'

De titel van de roman herinnert aan het Middeleeuwse lied dat zingt 'Van twee conincskinderen':

*Het waren twee conincskinderen,
Si hadden malcander so lief,
Si conden bi malcander niet comen,
Het water was veel te diep.*

Rijnsdorp verhaalt eveneens van twee Koningskinderen: Simon 't Hoen en Neeltje Goote. Ook zij konden ondanks hun liefde 'bi malcander niet comen', omdat de scheiding door zonde en ongelooft te groot was.

De figuur Simon of Siem 't Hoen, met zijn gecompliceerde natuur, beheerst het boek van de eerste tot de laatste bladzijde. Het achtereenvolgens terugwinnen van zijn verloren geliefde en zijn zielestrijd om het geloof, vormen de intrige van het boek. De overige romanfiguren, leden van de gereformeerde kerk in het oude plaatsje Haven, met hun bevindelijke vroomheid en karakteristieke Havense dialect, staan geheel in dienst van dit plot. Naast Neeltje zijn enkele belangrijke bijfiguren: haar vader, de oude

Goote, die levend vanuit de 'verkiezing' weet dat zijn lot 'vastleit'; zijn zielevriendin, de Friese juffrouw Talema; de stoere dogmaticus Seidler; het kinderloze echtpaar Gasters; de snel geprikkelde dominee Versluys met zijn vrouw, die voor Neeltje een grote steun en toeverlaat is en hun vroegwijze zoon Bert; de broeders-ouderlingen Koolen, Spengelaar en de onbetrouwbare Schuyt; de evangelische Schippéus - de latere compagnon van Siem 't Hoen - die in deze 'dolerende bijt' een vreemde eend is; de jenever-mysticus Magoo; de organist Toulouse met zijn nieuwsgierige vrouw en hun kinderen, en Siems ongehuwde zuster Coba.

Tegen de achtergrond van het kerkse milieu van deze Kuyperiaanse 'kleine luyden' en hun vrome gezelschapsleven tekent Rijnsdorp op liefdevolle en mild-ironische wijze zijn romanfiguren, waarbij hij hun verlangens, hartstochten en verdriet diep weet te peilen. Het zijn geen dogmatische marionetten, maar eenvoudige gelovigen, die bitter en oprecht worstelen met hun zonden en tekortkomingen: kinderen, die het koningschap niet aan zichzelf ontlenen, maar aan hun hemelse Vader: *Koningskinderen*.

Korte inhoud

De onverwachte kerkgang van Siem 't Hoen na jaren van afwezigheid wekt bevreemding onder het kerkvolk en er gaat 'een opmerken en een zachte schrik door heel de kerk'. Na afloop van de dienst groet 't Hoen in het voorbijgaan de oude Goote en diens dochter Neeltje, die 'stijf, maar onverwonderd' terugknikt. Naar de reden van zijn kerkbezoek wordt driftig gegist in de kleine geloofsgemeenschap. Ook op het gezelschap bij broeder Seidler, waar doorgaans onder het genot van een kop koffie de geestelijke staat van het geloofsleven wordt opengelegd, beheerst de terugkeer van Siem 't Hoen de gesprekken. Verhalen en legenden komen los en men rept zelfs van een geruchtmakende kerkeraadszaak.

De vraag of Siem 't Hoen gekomen was voor zijn ziel of voor zijn zinnen wordt voor de meeste van zijn vroegere geloofsgenoten afdoende beantwoord als hij weer toenadering zoekt tot Neeltje Goote. Zij wijst hem echter af: 'D'r is *te* veel gepasseerd in die jaren, 't Hoen...'. Tien jaar eerder was hun liefde op een te grote 'vrijpostigheid' van 't Hoen stukgelopen en had hij, na een ruzie met ouderling Schuyt, gebroken met de kerk.

Maar de tot inkeer gekomen 't Hoen, voor wie de strijd om Neeltjes liefde en Gods genade onlosmakelijk met elkaar verbon-

den zijn, houdt stug aan. Nadat hij tegenover Goote en Neeltje zijn vroegere misstap erkent en schuld belijdt, komt het na allerlei verwickelingen en lasterpraktijken toch tot een huwelijk. Siem 't Hoen vindt echter niet de verwachte vrede voor zijn ziel. Hij zoekt aansluiting bij het kerkverband, maar door de twijfelachtige rol van ouderling Schuyt schuift de kerkeraad zijn aanvraag lijdelijk op de lange baan. 't Hoen blijft de gereformeerde kerk trouw bezoeken en leest veel in de Bijbel, maar zijn eigenaardige spitsvondigheid staat het eenvoudige geloven in de weg.

Het sterven van zijn dochttertje breekt uiteindelijk zijn intellectuele trots. Verdoofd stort hij zich op zijn werk dat hem geheel in beslag neemt. De zielestrijd van 't Hoen wordt niettemin heviger en als zijn geestelijke nood het hoogst is, is de redding nabij. Wanneer hij krachtadig tot bekering komt en zijn onrustig hart rust vindt in zijn Verlosser, staat niets de toelating van Simon 't Hoen tot de gemeenschap der Kerk en de viering van het Heilig Avondmaal meer in de weg.

Geen 'scheurkalenderbekeering'

Rijnsdorp had geen uitgewerkt plan tot zijn beschikking toen hij aan *Koningskinderen* begon: 'Een paar groote lijnen, een enkele figuur, een milieu, wat gegevens voor beschrijvingen... ziedaar mijn begin,' verklaarde hij in het essay 'Het standpunt van de schrijver'⁴⁾ zijn werkwijze, die ruimte liet voor verrassing en avontuur, en waarbij 'de mooiste vondsten soms aan de beweging van het schrijven ontspringen.'

Voor de roman greep Rijnsdorp terug op een oud nooit uitgewerkt ontwerp voor een novelle, waarin een typische Havenaar, een Siem 't Hoen-achtige figuur, de hoofdpersoon is. Het sterven van zijn dochttertje, nadat hij was teruggekeerd uit Amerika, breekt zijn intellectuele trots. Aan het eind van het verhaal hoort hij de dominee in de kerk uit de Bijbel voorlezen: 'Simon, Simon, zie, de Satan heeft Uliéden zeer begeerd om te ziften als de tarwe; maar Ik heb voor U gebeden, dat Uw geloof niet ophoude'⁵⁾. Het schetsje had de rouwgang van de hoofdfiguur over de Haven tot kern.

Rijnsdorp wilde dat het verhaal, waar hij zonder enige pretentie aan begon, aansloot bij zijn eigen belevingswereld. Hij kon daarbij rijkelijk putten uit een fonds van herinneringen uit zijn jeugd in de besloten gemeenschap van Delfshaven, waar hij op 19 sep-

tember 1894 geboren was in een eenvoudig gereformeerd milieu, waar de geestelijke sfeer thuis en de afgeluisterde gesprekken van vrome broeders diepe indruk op hem hadden gemaakt. De ontstellende ervaringen die hij als ouderling had opgedaan en de mensen- en milieukennis die hij in dat ambt had verworven, vormden echter eveneens een rijke bron van inspiratie. Ook voor de creatie van zijn romanfiguren stonden mensen uit zijn omgeving model. De figuur van Siem 't Hoen, de 'man met zijn dubbele hersens', de dóórkijker, de tenentrapper, de oerconservatief, met zijn intellectuele uiterlijk, zijn liefde voor vogeltjes en zijn gevoel voor humor, ontstond uit een combinatie van karakters, die Rijnsdorp aan een familielid Teunis van 't Hoen, zijn eigen vader, een oude bekende en zichzelf deed denken. Een aantal eigenschappen, zoals de gevatheid van 't Hoen, kon Rijnsdorp niet thuisbrengen: de creatie ging uiteindelijk een eigen leven leiden.

Niet alleen de plaats van het verhaal: Delfshaven, in de volksmond afgekort tot Haven - door de inwoners die zichzelf Havenaars noemden -, en de tijd: een periode van ongeveer anderhalf jaar omstreeks 1907⁶), waren gegeven, Rijnsdorp wilde ook zijn eigen bekeringsgeschiedenis in de roman verwerken. De bekering moest in de compositie van het verhaal romantisch en psychologisch verantwoord zijn. Werd de bekering aan het begin of halverwege het verhaal geplaatst, dan kwam het 'verderop nooit meer op die hoogte der eerste liefde'; vond zij plaats op het eind van het boek dan zou de onjuiste gedachte kunnen postvatten, dat een bekering een einde is en niet een begin. Toen Rijnsdorp begreep dat 't Hoen zijn bekering 'in engere zin' moest doorleven, was hij al halverwege het verhaal. Hij schreef daarom eerst het slot van het boek en voegde daar later een beschrijving aan toe van een grote brand die het bedrijfspand verwoestte, waardoor de compagnons berooid op straat kwamen te staan en een nieuw bestaan moesten opbouwen. Rijnsdorp schrapte dit slothoofdstuk echter omdat de uitwerking beneden de verwachting bleef, wat de compositie van het verhaal ten goede kwam: tussen het bidden van 't Hoen aan het begin van het boek en zijn danken aan het slot, beweegt zich de bekeringsgeschiedenis van Siem 't Hoen, die als romanfiguur de facto stem gaf aan Rijnsdorps eigen bekeringsverhaal.

De Rotterdamse criticus P.H. Muller, die zeer te spreken was over *Koningskinderen* in zijn artikelen 'Een voorbeeld van christelijke lectuur'⁷) en 'Vernieuwing van het Christelijk Verhaal'⁸),

noemde in beide besprekingen de roman een overtuigende illustratie van de stelling, die Rijnsdorp eerder in het essay 'Spanning en humor in de verhaalkunst'⁹⁾ had geponeerd: 'Zoo moet ook onze Christelijke levensbeschouwing de *basis* onzer epiek zijn, zelden de inzet.' In het eveneens in de essaybundel *Ter Zijde* opgenomen artikel 'Christelijke romankunst' vulde Rijnsdorp deze stelling aan met de ervaring: 'dat het boek nooit meer kan worden dan wat de schrijver zelf is. Alleen die inzichten en overtuigingen, die door zijn ziel zijn gegaan, die vleesch en bloed zijn geworden, kunnen in zijn werk gaan glanzen en het zijn bepaalde kleur geven.'¹⁰⁾

Ook de protestantse letterkundige dr. J. Haantjes herkende in zijn studie 'De bekeering in de moderne christelijke letterkunde'¹¹⁾ deze tot 'vleesch en bloed' geworden inzichten in de zielestrijd van Siem 't Hoen, 'die zichzelf [moet] loslaten, op genade of ongenade zich overgeven, en dat maakt zijn strijd zo moeilijk.' Niet voor niets noemde P.H. Muller de bekering van 't Hoen geen 'scheurkalenderbekeering'.

Als 'standpunt van de schrijver'¹²⁾ formuleerde Rijnsdorp zijn inzichten in de christelijke romankunst in het pregnante: 'Mèt Christus overwinnaars - zonder Hem ballingen', dat volgens hem 'altijd het onwillekeurig grondthema van elk Christelijk boek [zal] blijven.'

Rijnsdorp heeft in *Koningskinderen* een tweevoudige boodschap tot uitdrukking willen brengen. Enerzijds wilde hij laten zien: 'Kijk, zoo zijn we nu; van huis uit als gij, maar toch totaal anders gericht. Er staat Iemand achter ons', zoals hij het in zijn bijdrage aan het boekenweekgeschenk uit 1932 verwoordde. Anderzijds wilde hij een protest laten horen tegen het verkeerd begripen van de kleine man door mensen 'uit hogere kring', om - als sociaal aspect van de kunst: 'de standen tot een beter onderling begrip te brengen.'

Koningskinderen werd geschreven in een sobere en suggestieve aan de Nieuwe Zakelijkheid verwante stijl, hoewel Rijnsdorp het Tachtiger impressionisme zeker niet schuwde bij het weergeven van bepaalde milieu- en sfeerschelderingen. Ook de dialogen, die hij realistisch weergaf in het bijterige *Haevense* dialect, dat door Rijnsdorp volgens dr. L.J. Rogier¹³⁾ 'vrij verdienstelijk [wordt] weergegeven', zijn kort en zakelijk.

Bewust gebruikte Rijnsdorp de stijlfiguur van de suggestie. Lange tijd blijft de lezer onkundig van wat er nu precies is voorgeval-

88. Hondiusstraat 41a. In deze benedenwoning op voormalig Delfshavens grondgebied, waar Rijnsdorp van 1929 tot 1934 woonde, schreef hij in 1929 zijn roman 'Koningskinderen'. Foto A. Schipper.

len tussen Siem 't Hoen en Neeltje Goote. 'Hier reiken epiek en tactiek elkaar de hand', motiveerde Rijnsdorp zijn versluiering van de 'maagdenroof' door 't Hoen, want: 'Wil de suggestie meer volkomen wezen, dan dient de schrijver zijn figuren een deel'geheim' in te scheppen, dat *vragen* overlaat.' Niet iedere criticus heeft deze epische tactiek van Rijnsdorp begrepen, of gewaardeerd.

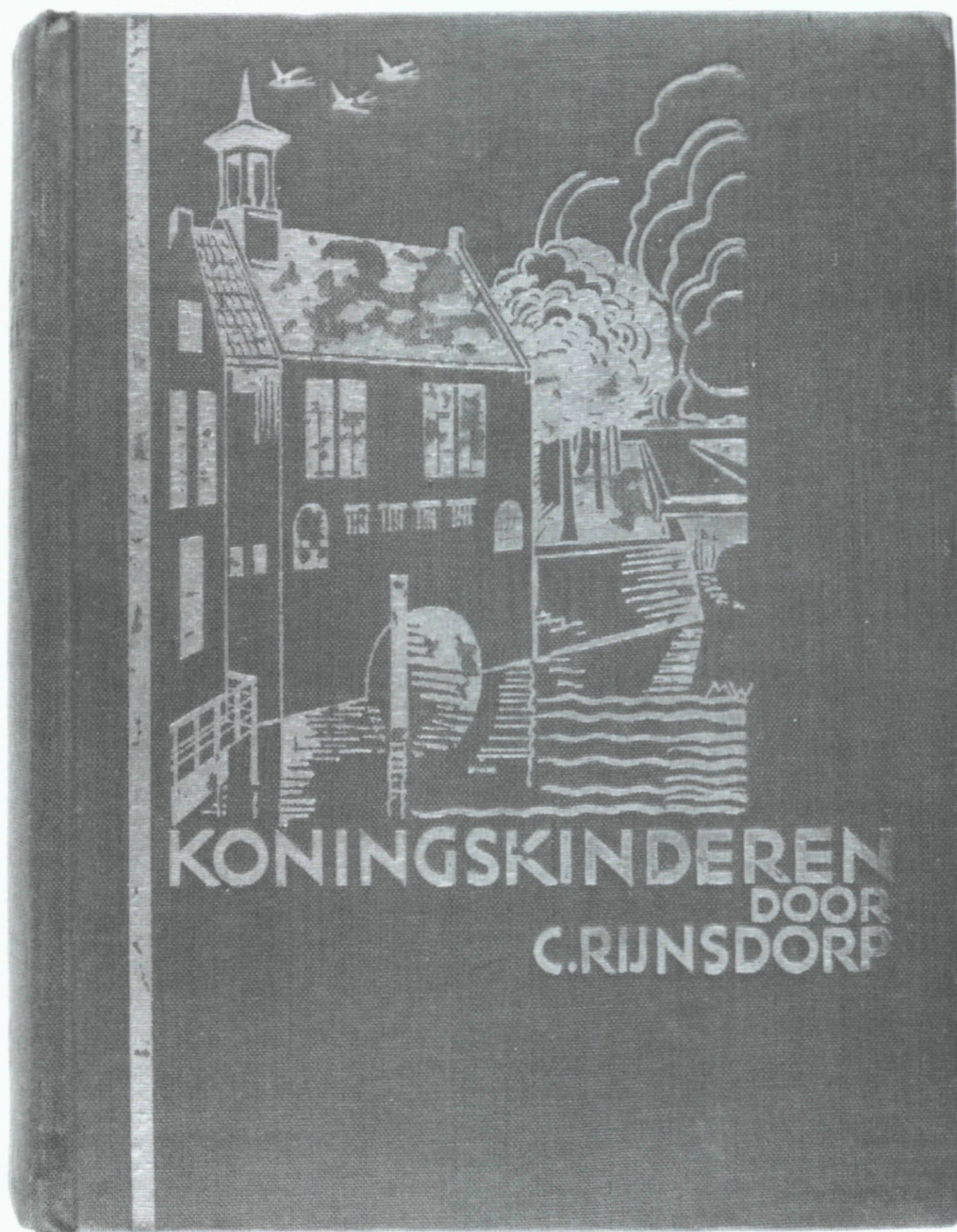
Gereformeerde 'schlager'

Koningskinderen was als schets nog niet gereed, of enkele uitgevers toonden belangstelling voor het manuscript. Rijnsdorp kreeg in mei 1929 de redacteur van de Utrechtse drukkerij en uitgeversmaatschappij P. de Boer op bezoek en ook J. van Ulzen van Uitgeversmaatschappij Holland uit Amsterdam liet Rijnsdorp weten 'met zeer veel genoegen' het manuscript tegemoet te zien.

Rijnsdorp antwoordde Van Ulzen op 29 juli 1929 dat de schets geheel gereed was, maar dat het werk hem nog wel enige maanden zou bezighouden. Vervolgens schreef hij de uitgever dat het werk oorspronkelijk bestemd was voor een prijsvraag en hij 'zich geheel vrij beschouwde het boek alsnog in de prijsvraag te doen mededingen', zolang er geen bindende afspraken met een uitgever waren gemaakt. Deze prijsvraag voor christelijke lectuur was in oktober 1928 door D.A. Daamen's Uitgevers Maatschappij te 's-Gravenhage uitgeschreven en had tot doel 'de bevordering van onze christelijke literatuur en de verspreiding daarvan in de Bibliotheek voor Hoofd en Hart.' De 'Commissie van beoordeling' bestond uit de heren L. Bückmann, dr. P.H. Ritter Jr. en dr. C. Tazelaar. Het als eerste bekroonde manuscript zou - boven het honorarium van duizend gulden voor een werk van 20 vel van 25.000 letters en bij een herdruk nog eens 600 gulden - duizend gulden opleveren.

Op 14 november 1929 berichtte Rijnsdorp de Utrechtse uitgeversfirma dat het boek 'ongeveer 20 vel druks, een doorlopend verhaal, persklaar getypt' gereed was, maar ze kwamen niet tot zaken. Ook Van Ulzen haakte af: 'Aan inschrijving doe ik niet mee. Ik bouw op een andere wijze de zaak op', schreef hij Rijnsdorp op 2 januari 1930 knorrig en wenste hem veel succes met zijn boek 'en wat de honoreering betreft en de vele drukken.'

Met Koning's uitgeverij te Baarn kwam Rijnsdorp wel tot overeenstemming. Op 2 januari 1930 zegde Koning hem toe te 'honoreeren met f 750,-, te betalen in twee termijnen, resp. na ontvangst

89. Voorplat van de eerste vijf drukken van 'Koningskinderen'.

van de copie en in de maand van verschijning (D.V. October).’ Voor de 625 exemplaren van *Koningskinderen* voor de abonnees van Koning’s Bibliotheek kreeg Rijnsdorp nog een bedrag van f 250,- toegezegd per 1 april 1931 en voor elk los verkocht exemplaar boven deze 625 nog eens veertig cent.

In het julinummer van *Opwaartsche Wegen* (jrg. VIII, nr. 5) verscheen als voorpublicatie het fragment uit het vierde hoofdstuk van *Koningskinderen*, dat de opmaat vormt tot een gedeeltelijke ontsluiting van de raadselachtige relatie tussen Siem ’t Hoen en Neeltje Goote, tegen het decor van de besneeuwde Sluis met zijn lage kerk en gildepootje.

Op 16 september 1930 kreeg Rijnsdorp bericht dat hij de drukproeven tegemoet kon zien, een mededeling die hem tegen zijn Rotterdamse vriend Piet Korthuys deed verzuchten: ’Doch het boek komt een jaar te laat; ik ben er totaal uit en voel eer iets onaangenaams dan prettigs bij de gedachte dat het boek verschijnt.’ Koning bracht hem tevens in contact met de eveneens in Rotterdam woonachtige tekenaar Machiel Wilmink, die de bandtekening van de roman zou verzorgen.

Koningskinderen verscheen half november 1930 in de derde jaargang als zevende deel in de reeks van Koning’s Bibliotheek. Het 310 bladzijden tellende boek kostte ingenaaid f 3,- en gebonden f 3,90. Het stak in een blauw linnen band met op het voorplat in goudopdruk de afbeelding van het Gilde- of Zakkendragershuisje aan de Aelbrechtskolk te Delfshaven. Van de eerste druk, met een oplage van 2500 exemplaren - waarvan slechts 300 gebrocheerd - bleken ongeveer 1200 exemplaren uiteindelijk bestemd te zijn voor de abonnees op de serie van Koning’s Bibliotheek.

Op woensdag 19 november 1930 prijkte gelijktijdig in de antirevolutionaire dagbladen *De Standaard* en *De Rotterdammer* de eerste advertentie voor *Koningskinderen*, waarvan de inhoud het bescheiden formaat ervan - 3 bij 4 centimeter - kennelijk moest compenseren. Onder het kopje ’Zojust verschenen’ volgde de wervende tekst: ’Prachtige christelijke roman, zooals in de laatste jaren niet is uitgekomen. De gansche christelijke pers zal er buitengewone aandacht aan schenken.’

Na het versturen van 100 recensie-exemplaren van de roman eind november 1930 en het bewerken van de boekhandel met een suggestief prospectus restte de uitgever niets anders dan af te wachten of de ’gansche christelijke pers’ nu ook inderdaad buitengewone aandacht zou schenken aan Rijnsdorps romandebuut.

90. De Rotterdamse tekenaar Machiel Wilmink vereeuwigde dit beeld van het Zakendragershuisje ('t Oude Gildehuisje, met zijn open torenkoepeltje en bel, werd beschenen door een lantaren als op een gravure), in de bandtekening die het voorplat van de eerste vijf drukken van 'Koningskinderen' sierde. Foto A. Schipper.

Maar na het versturen van het prospectus mopperde Koning op 1 december 1930 tegen Rijnsdorp: 'De boekhandel hapt echter niet gretig. Die loopt niet warm voor een nieuwe schrijver vóór ze ziet dat er vraag is naar het boek.' Hij beloofde hem in dezelfde brief: 'Als de recensies loskomen, zullen we een bredere campagne beginnen.'

De bespreking van ds. J.C. van Dijk in het *Algemeen Weekblad voor Christendom en Cultuur* van vrijdag 19 december 1930 bleek het spreekwoordelijke zetje in de rug te zijn dat *Koningskinderen* nodig had. Op 24 december berichtte de uitgever aan Rijnsdorp dat 'het boek na Vrijdag in eens de deur uitspringt', en dat hij de drukker opdracht had gegeven de tweede druk te zetten. Rijnsdorp volgde de exploitatie van zijn geesteskind op de voet en zijn uitgever stuurde hem vrijwel wekelijks de nieuw verschenen recensies en een overzicht van de verkoopresultaten toe. Begin februari 1931 hadden 37 bladen hun bewijsnummers naar de uitgever gestuurd en waren de verkoopcijfers van de eerste drie maanden bekend: in november werden er 62, in december 161 en in januari van het nieuwe jaar 790 exemplaren van *Koningskinderen* verkocht.

Hoewel Rijnsdorp vol lof was over de vakkundige en inventieve reclamecampagne, die behalve het plaatsen van advertenties ook het ontwerpen en versturen van persberichten, prospectussen, raam- en winkelbiljetten omvatte, was Koning zelf niet helemaal tevreden: 'Eén ding is me eigenlijk niet naar den zin. Dat is het uitblijven van de 'neutrale' recensies. U ziet uit de opzet van de advertentie dat ik neiging vertoon om het neutrale publiek te animeeren', schreef de uitgever Rijnsdorp op 11 februari 1930. In deze advertentie die op zaterdag 14 februari in een dertigtal dag- en weekbladen verscheen - ter promotie van de tweede druk met een oplage van 1000 exemplaren - gaf Koning een compilatie van rake citaten uit recensies over *Koningskinderen* en verwees hij tevens vergelijkenderwijs naar de succesvolle roman *De klop op de deur* van Ina Boudier-Bakker. De uitgever noemde beide romans van universele betekenis, wat volgens hem betekende dat de roman van Rijnsdorp niet alleen van waarde was voor 'hen, die met het "gereformeerde" leven bekend zijn, maar van waarde voor iederen Nederlander.'

Naar aanleiding van een nieuwe advertentieronde in de dag- en weekbladen merkte de uitgever op 23 februari 1931 met enige zelfspot op: 'Me dunkt dat ze toch aanstonds allemaal wel

minstens ééns in hun leven gehoord hebben van Rijnsdorp met z'n *Koningskinderen*.' Hij vertrouwde zijn auteur vervolgens in dezelfde brief toe dat hij de boekhandel had laten weten: 'Koningskinderen heeft een groote kans om een goed verkocht boek te worden, want er zit leven in.'

De verkoop van *Koningskinderen* vertoonde een snel stijgende lijn. In februari werden er 1510 exemplaren verkocht en in de maand maart bleken een derde en zelfs een vierde druk, met een oplage van respectievelijk 1000 en 1500 exemplaren, noodzakelijk om aan de vraag naar het boek te kunnen voldoen. Bovendien verschenen in maart de langverwachte 'neutrale' recensies en bereikte de verkoop van *Koningskinderen* zijn hoogtepunt: er werden 2387 exemplaren verkocht; een aantal dat zeker voor die dagen buitengewoon hoog te noemen was. *Koningskinderen* kreeg de status van een gereformeerde 'schlager' of 'bestseller'.

Op de opmerking van Rijnsdorp, dat de Amsterdamse uitgever Van Ulzen het vervelend had gevonden dat het boek hem voorbij was gegaan, antwoordde Koning op 8 april 1931 met het understatement: 'Licht te begrijpen', en meldde terloops dat de vijfde druk in een oplage van 1500 exemplaren ter perse ging.

De verkoop nam echter geleidelijk aan af. Waren er begin april 1931 in totaal 5000 exemplaren verkocht, op 1 oktober was de stand 6500 exemplaren en op 1 januari 1932 bedroeg het totaal aantal verkochte exemplaren van *Koningskinderen* 6750. Op 24 augustus 1932 liet Koning aan Rijnsdorp weten dat hij, hoewel de verkoop van de roman absoluut stilstond, overwoog met een nieuwe druk te komen, omdat een nieuwe roman van Rijnsdorp uitbleef en het bewaren van het staand zetsel te kostbaar werd. Een goedkope uitgave stond de uitgever daarbij voor ogen, op minder stevig papier met een 'eenvoudig bandje' voor de prijs van f 1,90.

In november 1932 verscheen deze zesde druk - gevat in een grijsbruine linnen band met de karakteristieke afbeelding op het voorplat in bruine opdruk - in een oplage van 2000 exemplaren. Van elk verkocht exemplaar kreeg Rijnsdorp een dubbeltje. Dank zij de advertenties leefde de verkoop nog even hevig op en werden er in twee weken 1000 exemplaren verkocht, maar op 16 januari 1933 berichtte de uitgever aan Rijnsdorp dat er geen gang meer was in de verkoop van *Koningskinderen*: 'Was ook niet zoozeer te verwachten.'

Simon Haenhuysen

De Nederlandse markt was voorlopig verzadigd, maar de oosterburen boden perspectief: 'Ik Zou verschijning in het Duitsch niet onaangenaam vinden', gaf Koning op 20 maart 1933 aan Rijnsdorp te kennen. Voor de vertaalrechten van *Koningskinderen* vroeg uitgever Koning 750 Reichsmark voor een eerste oplage van 3000 exemplaren en voor elke 1000 exemplaren meer nog eens 250 Reichsmark, waarmee de uitgever van de 'Buchhandlung des Erziehungsvereins' op 3 april van dat jaar akkoord ging. Het boek werd vertaald door de Duitse kunsthistoricus dr. Franz Dülberg, volgens de Duitse uitgever, 'die beste Autorität auf diesem Gebiete', die ook *Het wassende water* van Herman de Man vertaald had. De vertaler voerde nauw overleg met Rijnsdorp over de vertaling en meer in het bijzonder over de noodzakelijke inkortingen, omdat de roman in Duitse uitgave niet meer dan 250 bladzijden tellen mocht. Rijnsdorp betreurde deze 'Kürzungen', maar troostte zich met de gedachte dat het boek sterk episodisch geschreven was, waardoor de grote lijn van het verhaal gaaf kon blijven.

De achternaam van de hoofdfiguur 't Hoen - auf Deutsch 'Huhn' - leverde de vertaler een probleem op, want 'Huhn hat nun in deutschen Sprachgebrauch etwas leise Komisches', en daarom stelde Dülberg aan Rijnsdorp voor de naam van Siem 't Hoen in Simon Haenhuysen te mogen veranderen.

Eind november 1933 verscheen in een oplage van 3300 exemplaren de Duitse vertaling van *Koningskinderen* onder de titel *Simon Haenhuysen*, met als ondertitel: *Ein Gemeinderoman aus dem Kirchlichen Leben Hollands*, bij de 'Buchhandlung des Erziehungsvereins' te Neukirchen, Kreis Mors.

Het boek, dat 3.80 Reichsmark kostte, kreeg ook in Duitsland een goed onthaal. De gezaghebbende criticus Franz Fromme schreef in de *Deutsche Allgemeine Zeitung* van 24 januari 1934 onder de titel: 'Ein blick in die Hollaendische Seele' over *Simon Haenhuysen*: '[...] ein Werk das mit religiös-ethischer Spannung geladen und von überzeugender Darstellungskraft getragen ist. Manchmal blitzt darin eine Freude an der Farbe auf, die von fern an Ruysdael, Pieter de Hoogh und Jan Vermeer gemahnt [...].'

Eind 1933 moest Koning, ondanks het succes van Rijnsdorps romandebuut, zijn uitgeverswerkzaamheden noodgedwongen beëindigen. Het fonds, met daarin *Koningskinderen*, werd overgenomen door Bosch & Keuning, eveneens te Baarn. Deze uitgeverij gaf in 1938 de zevende, in 1941 de achtste en in 1952 - in de

Victorie-reeks - de negende druk van *Koningskinderen* uit. De oplagecijfers daarvan zijn helaas niet bewaard gebleven. In de omnibus, die op initiatief van dr. G. Puchinger ter gelegenheid van Rijnsdorps tachtigste verjaardag in 1974 bij Bosch & Keuning en Uitgeverij J.H. Kok als gezamenlijke uitgave verscheen, werd *Koningskinderen* voor het laatst uitgegeven, te zamen met de romans *Eldert Holier* en *Mijn vader, mijn vader*.

Waarderingsgeschiedenis

Op 22 december 1930 schreef Rijnsdorp aan zijn literaire vriend P.J. Risseeuw: 'De pers over *Koningskinderen* valt heel goed uit. Van Dijk in Alg. Weekblad is schitterend! De kachel trekt!' Rijnsdorp verwees hier naar de bespreking van ds. J.C. van Dijk uit Bloemendaal, die op 19 december 1930 was verschenen in het *Algemeen Weekblad voor Christendom en Cultuur*. Onder de aanhef: 'Een prachtige Christelijke Roman' zong de recensent - van wie bekend was dat hij over het algemeen schraal was met zijn lof en gul met zijn sarcasme -, de hoogste lof op *Koningskinderen*: 'Het is dan toch mogelijk: een littéraire en geestelijk gááf christelijk boek [...].' Van Dijk noemde het zelfs een 'nationaal boek - want dit boek is wel zóó Hollandsch als het maar kan [...]' en sloot zijn uit superlatieven opgebouwde recensie af met de paukeslag: 'Met één zoo'n roman per in 't jaar zijn we uit de letterkundige christelijke penarie.' Ook de dichter Jan H. de Groot, die aanvankelijk de enthousiasmerende bespreking van ds. Van Dijk niet begreep, gaf zich in het januarinumnummer 1931 van *Het Korenland* gewonnen: '*Koningskinderen* is een prachtig, eerlijk Christelijk kunstwerk.'

De kachel van de al dan niet literaire kritiek trok inderdaad. Voor een debuutroman van een slechts in kleine kring bekende Rotterdamse auteur kreeg *Koningskinderen* een buitengewoon goede pers, zowel wat belangstelling betreft, als waardering. In allerlei kerkelijke periodieken, dag- en weekbladen werd de roman genoemd, aangekondigd, kort of uitvoerig besproken, waarbij ook buiten christelijke kring enige aandacht voor *Koningskinderen* bestond.

De kerkboderecensenten waren vrijwel unaniem in hun lof. Het boek strekte schrijver en uitgever 'tot eer', en de aanschaf werd 'van harte' of 'warm' aanbevolen, 'ook voor onze oudere jeugd'. Tussen al deze lofstemmen klonk een enkel kritisch geluid door over de titel, de spelling en het taalgebruik. De recensent van het

gereformeerde *Utrechts predikbeurtenblad* vatte op 7 maart 1931 zijn kritiek op de roman kernachtig samen: 'Kortom, de godsdienst wordt hier allerminst van zijn mooisten kant gezien' en achtte de titel *Koningskinderen* dan ook niet juist: 'Veel koninklijks is er aan deze mensen niet te bespeuren.' Het gebruik van de nieuwe spelling door Rijnsdorp deed de recensent van *De Stan-daard* van 20 maart 1930 fulmineren dat hij nog nooit een boek had gelezen, 'waarin zoo met alle taalregels wordt gespot, als dit. Er schijnen geen naamvallen, geen geslachten meer te bestaan; 't is geen 'nieuwe' spelling; 't is helemaal geen spelling. De uitgever had waarschijnlijk verstandig gedaan als hij op de laatste bladzijde had laten drukken: de tijd om taalfouten te verbeteren heeft ontbroken.' En de recensent van het *Gereformeerd Jongelingsblad* van 8 januari 1931 deed nog een duit in het zakje met de opmerking dat Rijnsdorp niet moest vergeten 'dat de taal *zijn* eigendom niet is...'

Een aantal andere recensenten vond het gebruik van het Havense dialect en de realistische gesprekston storend. Deze kerkbodekritieken leverden dr. J. van Ham voldoende stof op voor zijn 'Kroniek' in *Opwaartsche Wegen* (jrg. VIII, nr. 5). Hij gaf daarin een impressie van enkele kroniekwaardige resultaten van 'het onhandige bewegen' van dominee-recensenten in het literaire hoekje van hun blad. De beste recensenten waren naar zijn mening die, 'welke zich buiten een literaire waardering hielden, maar eenvoudig vertelden, dat het boek ze had geboeid [...].' Na het plaatsen van enkele kritische kanttekeningen bij de geciteerde reacties relativeerde Van Ham de 'spontane bewondering' van ds. J.C. van Dijk met de opmerking: 'Laten we nu niet alles om Rijnsdorp verloochoenen.' Vermeldenswaard is ten slotte het aanbod dat de lezers in het aprilnummer 1931 van *De Jonge Vrouw* kregen. Bij het aanbrengen van twee abonnees op dit blad werd hun een exemplaar van *Koningskinderen* toegezegd, waarbij de verwachting werd uitgesproken 'dat het nu nieuwe abonnees gaat *stroomen*.'

Niet alleen de kerkboderecensenten roemden *Koningskinderen*, ook de christelijke literaire kritiek liet zich niet onbetuigd en oordeelde gunstig tot zeer gunstig. Q.A. de Ridder gaf in het christelijk-historisch dagblad *De Nederlander* van 29 januari 1931 een gedegen bespreking en analyse van *Koningskinderen*. Zijn enige kritiek was, dat de figuur van Siem 't Hoen hem tamelijk vaag bleef. Nadat hij de laatste bladzijde van het boek, waarin de aan-

neming van Siem 't Hoen als lidmaat en zijn gang naar het Heilig Avondmaal wordt beschreven, integraal citeerde, toonde hij zich oprecht verheugd: 'We zijn zoo innig blij met dit boek. Het is echt christelijke literatuur en kan dus voor velen tot zegen zijn.'

Dr. C. Tazelaar noemde in het weekblad *De Reformatie* van 30 januari 1931 de roman van Rijnsdorp 'reden van dankbare verheuging': 'Want hij is goed en als christelijk boek en als proeve van literaire kunst.' Na de samenvatting van het boek somde hij vervolgens vier verdiensten op van *Koningskinderen*, met als eerste en grootste dat 'er geen sprake is van een ingrijpend verhaal vol sensationele gebeurtenissen, die geforceerde geestelijke gevolgen hebben.' In het verlengde hiervan zag Tazelaar als voornaamste kwaliteit van de roman en 'tegelijk het groote waarde-element: hij brengt de essentie van het christelijk boek in een geheel onopzettelijken en ongeunstelden vorm.' Als tweede verdienste meende hij dat 'in de persoon van Siem 't Hoen klaar gedemonstreerd wordt, dat de oorzaak van den geestelijken strijd, dien de mensch te voeren heeft, veelal ligt in hem zelf.' Als derde verdienste wees Tazelaar op de rol van de verschillende nevenfiguren: 'Geen enkele figuur van het boek is een hinderlijke schrijverscreatie, die hand- en spandienst moet doen bij de constructie van het stichtelijke verhaal.' Als vierde en laatste verdienste constateerde hij dat het boek 'zoo buitengewoon frisch is geschreven. Er loopt een ader van fijne humor doorheen in de verhalen en beschrijvingen over en van de menschen en hun verhoudingen, er is gezonde critiek op overgeestelijkheid en bedriegelijke vroomheid, er is rake typeering van geestelijke bekrompenheid, zo goed als er is uitbeelding van eenvoudige, maar ware en diepe godsvrucht.' Tazelaar illustreerde de door hem geprezen natuurlijkheid van het boek met de anekdote dat 'in de bepaalde omgeving, waarin het boek is gelocaliseerd, bekende menschen als in het verhaal optredend worden aangewezen.' Ondanks alle verdiensten van de roman signaleerde Tazelaar enkele zwakke plekken, waaronder de compositie die hij 'in sommige onderdelen onevenwichtig' vond, maar: 'Ze vinden alle zeer voldoende correctief in het goede dat dit boek kenmerkt' en dat volgens hem het 'epitheton: openbaring van christelijke roman-kunst' verdient, in z'n psychologische analyse, in z'n milieu-teekening, in z'n personenbeschrijving. Ook in zijn taal en stijl.' Ten slotte onderstreepte hij dat in *Koningskinderen* een geslaagde proeve werd gegeven van 'wat de eigenlijkheid der christelijke romankunst zijn moet: analyse van geestelijk leven in en door de ver-

houdingen van het alledaagsche, dat is het, wat dit boek in het geheel van onze christelijke literatuur van uitnemende betekenis doet zijn.'

Andere recensenten prezen in *Koningskinderen* juist de sterke compositie. Willem Evers (pseudoniem van de Rotterdamse auteur Piet Korthuys) bijvoorbeeld, noemde in *De Rotterdammer* van 14 februari 1931 de compositie 'hecht en sterk' en beklemtoonde 'hoe een degelijke compositorische arbeid aan het schrijven is voorafgegaan.' Evers beschouwde het boek als 'een krachtig debuut, waarmee Rijnsdorp als een der "jongeren" een nieuwe richting in onze Christelijke prozakunst inluidt.'

Aan het begin van de tweedelige recensie, eveneens in *De Rotterdammer* van 2 en 7 mei 1931, stelde de dichter-literator A. Wapenaar het oordeel van P.H. Muller aan de kaak, die in het opstel 'Een voorbeeld van christelijke lectuur' de debuutroman van Rijnsdorp nadrukkelijk als *lectuur* presenteerde; een oordeel waarin Muller de Rotterdamse schrijfster H. Kuyper-van Oordt in het gereformeerde weekblad *De Heraut* van 1 april 1931 aan zijn zijde vond. Volgens Wapenaar gaf Rijnsdorp in *Koningskinderen* een roman, 'die zich best meten kan met heel wat boeken en boekjes, die in de zgn. officieele literatuurwereld op het répertoire voorkomen' en noemde deze eersteling 'een rijke belofte.' Hij eindigde zijn bespreking met: 'Summa summarum: een boek, waarmee we den auteur, onze christelijke *literatuur* (en niet alleen: *Lectuur*) en - uitgeverij Koning feliciteren.'

Christelijke romankunst

Ook buiten protestantse kring oogstte Rijnsdorps romandebuut meer waardering dan kritiek. Aanvankelijk lieten de reacties van de 'neutrale' pers tot groot ongenoegen van de uitgever lang op zich wachten, maar op 18 maart 1931 kon hij Rijnsdorp met zijn eerste 'neutrale' bespreking van Ernst Groenevelt in de liberale *Avondpost* van zondag 15 maart feliciteren: 'Dat is precies het soort recensies, waardoor Uw boek tot zijn volle recht komt, ook tegenover de "labbekakken" in onze eigen geestverwantschap.' De recensent prees 'de juiste sfeer, de goede teekening en het onopzettelijke van de tendenz' als drie buitengewoon goede eigenschappen van 'dezen Christelijken roman' en merkte naar aanleiding van de laatste eigenschap op: 'Het exclusieve van den Christelijken schrijver heeft tot nog toe altijd het groote publiek ontoegankelijk ge-

maakt voor het gedachteleven in de orthodox Christelijke kringen. En de afzijdigheid van dat groote publiek mocht niet dat publiek verweten worden, doch den schrijver, die met teveel bijbedoelingen te opzettelijk ons in een bepaalde richting tracht te stuwen.' Groenevelt noemde het een grôte verdienste dat Rijnsdorp 'dat wereldje heeft geopenbaard zonder ons alleen maar het mooie ervan te laten zien', zodanig dat 'onze sympathie voor die sfeer is toegenomen. Hij heeft er ons mee vertrouwd gemaakt.'

De recensies in de rooms-katholieke dagbladen *De Residentiebode* en *De Maasbode* van zondag 22 maart waren kritisch getoonzet. Niet vanwege de literaire waarde van *Koningskinderen*, want het talent van de auteur werd door beide slechts met initialen aangeduide recensenten onderkend, maar de kritiek spitste zich met name toe op de strekking van het werk. De recensent van *De Residentiebode* wees op de 'dwalingen der Protestanten', die hij zowel in theorie als in praktijk in *Koningskinderen* ontdekt had en die volgens hem wortelden in het protestantse beginsel van 'het vrije onderzoek' en het ontbreken van 'een onfeilbaar leergezag'¹⁴⁾. De kritiek in *De Maasbode* richtte zich vooral op het beeld dat Rijnsdorp van Delfshaven opriep: 'Dat Delfshaven voor driekwart Hervormd¹⁵⁾ en voor een vijfde deel Katholiek was, zou men aan dit boek niet zeggen. [...] Loop dus niet in de val en houd de teekening van dezer steile gemeenschap niet voor het beeld der Delfshavensche samenleving van het begin dezer eeuw. Ge ziet er maar een heel klein hoekje van.' De wijze waarop Rijnsdorp de langzame karakterverandering van Delfshaven schilderde, getuigde volgens de recensent evenwel van talent. Hij voorspelde de Delfshavense lezers veel genoeg, echter met de kanttekening dat 'de zware stichtelijkheid hen even wat draaierig [maakt], maar als zij iets aanvoelen van het heimwee naar den biechtstoel, dat door het boek trekt, zullen zij verademend constateren, dat deze wegen Goddank niet de onzen zijn.'

De enige bespreking die zowel wat toon als waardering betreft een uitzondering vormde op het geheel van de ruim tachtig bewaard gebleven recensies verscheen op 18 maart 1931 in de liberale *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, waarin Albert van Waasdijk op hooghartige wijze de draak stak met het boek, de auteur en het beschreven gereformeerde volksdeel. Naar aanleiding van de tweede druk van *Koningskinderen* merkte hij op dat deze herdruk bewees, 'dat er een betrekkelijke breede kring van lezers bestaat, waarin dergelijke, laat ik het maar ineens bij den waren naam noemen,

water-en-melk-lectuur wordt gewaardeerd [...].’ Het boek liet op de criticus de indruk achter dat ’de levensvisie van dezen auteur zich vooreerst zal blijven beperken tot de benepen kijk, waarvan ook alle, door hem in het boek beschreven figuren blijken geven [...].’ Na het breed uitmeten van enkele vermeende technische fouten suggereerde Van Waasdijk ten slotte dat het met de oude Gooten ’ook niet precies in de haak’ was en dat hij zich schuldig had gemaakt aan dezelfde zonde die hij later zijn dochter verweet. Q.A. de Ridder weerlegde deze aantijging in een - van redactiewege bekort - ingezonden bericht op 22 maart 1931 en concludeerde: of de heer Van Waasdijk heeft het boek niet nauwkeurig gelezen of hij maakt hier een lichtvaardig grapje over mensen die hij, blijkens zijn recensie, niet uitstaan kan. Dit moet hij zelf weten en staat hem vrij, maar het grapje zelf is zeer onbehoorlijk.’ Rijnsdorp zelf reageerde laconiek en schreef twee dagen later aan Van Ham: ’Over die recensie van Van Waasdijk had ik me tevreden gesteld met de gedachte, dat ook Christelijke kunst niet zonder een atoompje smaad uitkomt.’

Van geheel andere toonzetting was de bespreking van Henri Borel, over wie Koning tegenover Rijnsdorp op 30 maart opmerkte: ’Borel kunnen ze toch in elk geval niet verdenken van overdreven goedgezindheid tegenover het gereformeerde boek.’ Onder de aanhef in kapitalen: ’CHRISTELIJKE ROMANKUNST’ schreef Borel in het liberale *Het Vaderland* van zondag 29 maart: ’[...] nauwelijks had ik een hoofdstuk gelezen of ik voelde, dat deze mij nog onbekende christelijke auteur mij tot het einde toe aan een vriendenhand zou leiden. Niet omdat hij mij bekeeren zou tot zijn Gereformeerde godsdienstleer, allerm minst, maar omdat zijn boek zoo vol heiligen levensernst is, zoo vol diepe, schoone menschelijkheid.’ Hij merkte vervolgens op dat ’Rijnsdorp schrijft in een onpretentieuzen, eenvoudigen, duidelijk expressieven en suggereerende stijl, die de lezer van goede wil doet voelen en begrijpen, wat er in die van hem zoo verafstaande, vreemde mensen omgaat.’ Borel concludeerde met veel empathie dat in *Koningskinderen* ’een man van diepe levensernst aan ’t woord is die gelooft aan wat hij schrijft, niet om het litteraire, maar om wat gewichtiger is dan het litteraire.’

’Koningskinderen’ en Delfshaven

Koningskinderen is een door en door autobiografische roman,

waarin Rijnsdorp zijn jeugdherinneringen aan het Delfshaven van vlak na de eeuwwisseling haarscherp heeft vastgelegd. Hoewel het verhaal gelocaliseerd is in het plaatsje Haven, blijkt uit de 'couleur locale' en de vrij doorzichtige gefingeerde topografie van dit 'romanplaatsje', dat Rijnsdorp het verhaal letterlijk situeert in zijn geboorteplaats Delfshaven. Een paar citaten ter illustratie, met tussen vierkante haken de echte topografische namen: *'Goote en zijn enige dochter woonden aan de Wal [de Schans], die met de Koren- en de Vischhaven [de Oude en Nieuwe Haven, na de annexatie in 1886 de Voor- en Achterhaven genoemd] 't hartje vormden van de oude plaats met zijn herinneringen aan een grooter verleden. Om de toren van de lage 'Groote Kerk' [de nederlandse hervormde Oude Kerk, ook wel Pilgrimfatherskerk genoemd], van welks dak de sneeuw half weggezakt was, vlogen kraaien krassend rond. Het was hier stil, enkel uit een koperslagerij weerklonk gehamer. In het lage water van de Sluis [de Aelbrechtskolk] waren de ijsschotsen bijna weer aan elkaar gevoren; er lag niets dan een sleepbootje en een tjalk met de zwaartillende naam Nieuwe Zorg. Over de nieuwe brug kwam de stoomtram aandenderen... zij kwam uit de groote stad, die dit oude plaatsje meer en meer insloot en er zocht door te breken.'* (p. 16) *'De heele Haven werd ingesneeuwd. Van 't voormalig Oost-Indisch Huis [het Zeemagazijn van de Kamer Delft van de V.O.C.], waar de kanonnen nog als paaltjes in de grond stonden, tot aan de nieuwe spoorbrug, van de Wal tot de groote moestuin van Schuyt, geraakte het plaatsje onder de witte snoeperij.'* (p. 50) *'Op 't politiebureau brandde licht. Hier vernauwde zich het straatje, het plantsoen liep uit in een punt en de achtergeveltjes der huizen stonden hier met hun lage afdakjes dicht bij elkaar op. 't Oude Gildehuisje [het Zakkendragershuisje], met zijn open toren-koepeltje en bel, werd beschenen door een lantaren als op een gravure. Hier begon het drukkere gedeelte; hier lichtten winkels en bij de steenschuiten stonden omnibussen. In een paal bij de brug [de toenmalige Aelbrechtsbrug] brandde een rood licht en uit 't Cafe 'de Sluis' klonk getier en geschreeuw. Op de dijk [de Mathenesserdijk] kwam een lichtje aan bij een weemoedige roep van Zeelandsche mosselen.'* (p. 54)

Niet alleen de topografie verwijst overduidelijk naar Delfshaven, ook het kleurrijke palet van de 'couleur locale' is overtuigend Delfshavens ingevuld: *'Half verblind keek hij naar het standbeeld van Swartenhondt* [het standbeeld van Piet Heyn op het Piet

Heynsplein]. *De admiraal stond daar impressionistisch bekleefd met sneeuw; zijn uitgestrekte arm met de staf wees naar niets in de vinnige cirkeling van jagende vlokken.*' (p. 52) *'Hier was de hoeve Palma [de Palmhoeve]. Ze lag schuin tegen de weg aan, daarvan gescheiden door een smeedijzeren hek met letters.*' (p. 196) Het oude plaatselijke (Delfs)Havensche gebruik van de Geuzenintocht en de komst van Willem de Zwijger op het Piet Heynsplein (p. 212 - 218) krijgt eveneens in de roman een kleurrijk verslag.

Ook de beschreven figuren in de roman zijn in combinatie met de beschrijving van waar zij wonen: *'Goote woonde in een hoekhuis bij een brede steeg, die naar de Sluis leidde.*' (p. 18) zo levensecht, dat velen *Koningskinderen* als een 'roman a clef' lazen: 'Sommige personen moeten hun wel benauwend duidelijk voor den geest komen', merkte de recensent van *De Maasbode* op en dr. C. Tazelaar maakte in zijn recensie eveneens gewag van het feit, dat 'bekende mensen als in het verhaal optredend worden aange-
wezen.'

Zelfs de beschrijving van het huis van Siem 't Hoen komt letterlijk overeen met het ouderlijk huis van Rijnsdorp op de Havenstraat nr. 73: *'Daar had je 't huis, aan de achterzijde, smal en hoog, want 't stond tegen de dijk, die de Hoofdstraat [de Havenstraat] vormde.*' (p. 146)

Naast deze literaire stilerings van de 'couleur locale' en de Delfshavense topografie, geeft Rijnsdorp in enkele rake beschrijvingen een ooggetuigeverslag hoe Delfshaven door het uit zijn voegen barstende Rotterdam gaandeweg werd opgeslokt: *'Echter, de laatste jaren werd er tusschen de Haven en de naburige stad zooveel aangebouwd, bij heele straten tegelijk, nieuwerwetsche huizen met plafonds en gaslicht, dat het niet zoo gemakkelijk was, huurders te krijgen voor de oude huisjes van de Haven.*' (p. 125) *'En nu kwam de stad, die huizen neermokerde - er ontstonden open tochtgaten op Haven, lichte plekken, warrelingen van kalkstof - nu kwamen elektrische trams, nieuwe bruggen, groote panden - overal stak de stad haar duizend koppen op. Weldra zou de oude Haven niet meer zijn dan een roof op het nieuwe stadsvel, een roof, die nog maar behoefde los te groeien, om geheel af te vallen.*' (p. 297)

Dat Delfshaven als een roof, een korstje, van het nieuwe stadsvel van Rotterdam zou vallen, is gelukkig niet bewaarheid geworden. Wel heeft de voormalige voorhaven van Delft onherstelbaar

geleden onder de verpaupering, de ongeneerde sloopzucht en het onzorgvuldig beheer van dit uniek stukje cultuur-historisch erfgoed¹⁶). Maar met enig voorstellingsvermogen komt het Delfshaven uit *Koningskinderen* weer tot leven, en wie zijn verbeelding de vrije loop laat, kan al wandelend door de Delfshavense sloppen en stegen plotseling Siem 't Hoen tegen het lijf lopen.

Rotterdams auteur

Koningskinderen is in de boekhandel al jaren niet meer leverbaar en antiquarisch zeer gezocht¹⁷). Rijnsdorps romandebuut blijkt één van de weinige klassiekers te zijn die de protestants-christelijke literatuur van deze eeuw heeft voortgebracht. Als bewuste poging vernieuwing te brengen in de christelijke verhaalkunst, die òf te tendentiekus-christelijk òf te zeer beschrijvings- en kleinkunst was, is *Koningskinderen* een geslaagd voorbeeld, dat weinig navolging heeft gekend. Maar ook als Delfshavense roman is *Koningskinderen* een waardevol boek. Het geeft behalve een naar het leven getekend verhaal in de vorm van een gereformeerde 'zedenschets' tevens een uniek cultuur-historisch tijdsbeeld van Oud-Delfshaven, dat in zijn literair-topografische documentatiewaarde¹⁸) de roman een onmiskenbare culturele meerwaarde verleent.

Vrijwel het gehele literaire oeuvre van Rijnsdorp is geschreven tegen de achtergrond van Rotterdam-West en Oud-Delfshaven. Vanuit dit 'topografisch perspectief' wil ik tot slot de straatnamencommissie van de gemeente Rotterdam - mede naar aanleiding van Rijnsdorps honderdste geboortejaar, dat dit jaar herdacht wordt - in overweging geven dr. C. Rijnsdorp postuum te eren door zijn naam te laten voortleven in een straatnaam. Want dat eerbetoon is de stad Rotterdam aan zijn bijna vergeten auteur verplicht.

NOTEN

*) Bewerkte tekst van een voordracht, gehouden op zaterdag 23 januari 1993 voor het Historisch Genootschap 'De Maze' in de Deense Zeemanskerk te Rotterdam-Delfshaven. Drs. A. Schipper bereidt een dissertatie voor over leven en werk van dr. C. Rijnsdorp.

- 1) Machteld Bouman e.a., *Maar wie droomt er te Rotterdam* (Naarden 1990).
- 2) *Kostganger Gods* (Amsterdam z.j. [1934]).
- 3) *Koningskinderen* (Baarn z.j. [1930]), *Eldert Holier* (Baarn z.j. [1938]), *Mijn vader, mijn vader* (Baarn z.j. [1946]), *Ik volg je tot Istanboel* (Baarn z.j. [1959]) en *De schuldige* (Kampen 1970).
- 4) *Opwaartsche Wegen*, jrg. IX, nr. 3.
- 5) Lucas 22 : 31 en 32a (oude vertaling).
- 6) 'C. Rijnsdorp', in: P.J. Risseeuw, *Christelijke schrijvers van dezen tijd* (Kampen 1930) 214.
- 7) *Opwaartsche Wegen*, jrg. VIII, nr. 12.
- 8) *Algemeen Weekblad voor Christendom en Cultuur*, 15 februari 1931.
- 9) *Ter Zijde. Beschouwingen over litteratuur en muziek* (Amsterdam 1935) 94.
- 10) Ibidem, 119.
- 11) *Opwaartsche Wegen*, Jrg. XI, nr. 9.
- 12) *Ter Zijde*, 130.
- 13) *Tijdschrift voor Taal en Letteren*, jrg. 26 (1938) 186.
- 14) Hoogstwaarschijnlijk zal deze kritiek voor een deel zijn ingegeven door de antithetisch gestelde karakterisering van de rooms-katholieken in deze door en door gereformeerde roman, wanneer Rijnsdorp in een theologisch twistgesprek Seidler laat zeggen: 'Ik wou alleen maar zeggen: ons leven maakt ons niet zalig, alleen 't geloof; we zijn niet Roomsch...' (p. 164) En eerder in het gesprek: 'De Roomschen, dat weet U toch even goed als ik, de Róómschen die overkoepelen het heele leven...' (p. 162)
- 15) De gereformeerden, die in 1887 te Delfshaven uit de Nederlandse Hervormde Kerk traden en in Doleantie gingen, waren geënt op dezelfde eeuwenoude geloofsstam als de hervormden. De Delfshavense hervormden waren eveneens orthodox-bevindelijk ingesteld en hun vroomheid had overwegend dezelfde mystieke-piëtistische inslag zoals Rijnsdorp dit bij de gereformeerden tekent.
- 16) Zo werd onder meer in 1962 ten behoeve van het doorgraven van de Achterhaven naar de Coolhaven een deel van de Havenstraat - waar het geboortehuis van Rijnsdorp op nr. 73 stond - gesloopt.
- 17) De onvolprezen bibliotheek van de Gemeentelijke Archiefdienst van Rotterdam bezit een exemplaar van *Koningskinderen*, dat aldaar te raadplegen is.
- 18) Zie *Delfshaven in oude ansichten. Deel 2* (Zaltbommel 1983), waarin de samensteller J.C. Okkema zijn inleiding opent met een citaat uit Rijnsdorps roman *De schuldige*, die zich afspeelt te Delfshaven in de jaren 1904 - 1905. Tevens verluicht Okkema enkele foto-onderschriften met citaten uit *Koningskinderen*. Ook Jan Oudenaarden lardeert zijn monografie over Delfshaven en zijn molens: *De Distilleerketel, De molen op het Middenhoofd* (Rotterdam 1994), met welgekozen 'molen-citaten' uit *Koningskinderen* en *De schuldige*. *Querido's letterkundige reisgids van Nederland* (Amsterdam 1982) verwijst ten slotte eveneens naar *Koningskinderen*.